

Dilenciler: Türkiye’de Yoksulluk ve Dilenme Kültürü

Aslıcan KALFA TOPATEŞ

İletişim Yayınları, İstanbul 2015, 319 s.

Tanıtan: Talip DEMİR*

Sosyo-kültürel bir gerçek olarak dilencilik olgusu, hemen hemen herkesin farkında olduğu ancak hakkında pek de fazla çalışma yapılmayan bir konudur. Kimi zaman dışlanan kimi zaman da bireylerin vicdan muhasebesi yapmasına olanak tanıyan dilenciler, günlük yaşamın akışı içerisinde herkes tarafından fark edilen ancak çoğu zaman “görülme” kişilerdir. Böylesi hassas bir konuyu seçip araştırmaya girişmenin bile tek başına takdire şayan bir husus olduğunu belirtmemiz gerekir. Dahası başından sonuna kadar oldukça meşakkatli olduğu ve büyük bir çabanın neticesinde ortaya çıktığı anlaşılan bu çalışmanın sosyal bilim alanında hissedilen önemli bir boşluğu doldurduğunu da rahatlıkla söyleyebiliriz.

Öte yandan her bilimsel çalışmanın bazı eksiklikleri bünyesinde barındırması da son derece doğaldır. Bu nedenle bir bilimsel çalışmanın ortaya konması ne kadar önemli ise, hakkında eleştiri yapılması da o denli önemlidir. Zira bilimsel çalışmalar her zaman “yapıcı eleştirilere” açık olmalı, yapılan eleştirilerin hem söz konusu çalışmaya hem de topyekûn bilimsel faaliyetlere olumlu yönde katkı sağlayacağı unutulmamalıdır. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, yukarıda adı geçen araştırmanın genel hatlarıyla kritik edilmesinin sosyal bilimlerde yapılacak olan benzer çalışmalara olumlu yönde katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

Her şeyden önce bir bilimsel araştırmanın genel olarak iki yönünün olduğu söylenebilir: yöntem ve içerik. Söz konusu çalışmanın içerik açısından, gerek kavramsal ve kuramsal çerçeve gerekse de saha araştırmasından elde edilen veriler ekseninde, aşağıda belirtilecek olan husus dışında, oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Ancak yöntem açısından bakıldığında, gerek araştırmanın kurgusu gerekse kullanılan kavramlar bakımından bariz hataların olduğu da göze çarpmaktadır. Bu noktada, yöntemle dair tespit ettiğimiz hataları maddeler hâlinde sıralamak istiyoruz.

1- Sosyal bilimlerde saha araştırmaları nicel ve nitel olmak üzere iki farklı türde yapılabilmektedir. Söz konusu çalışmanın ise nitel bir çalışma olduğu ve bu bağlamda 26’sı aktif dilenci olmakla beraber 46 kişiden oluşan bir örneklem grubu üzerinde çalışıldığı (sayfa 114) belirtilmektedir. Ancak örneklem alma işlemi, nicel araştırmalarda uygulanan bir tekniktir ve seçilen örneklemin evreni temsil et-

* Arş. Gör., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi A. B. D.
talipdemir83@gmail.com

tiği varsayılır. Nitel çalışmalarda ise örneklem yerine “çalışma grubu” oluşturulur. Kaldı ki nitel çalışmalarda oluşturulan çalışma gruplarından elde edilen verilerin çalışma evrenini temsil ettiği de varsayıl(a)maz.

2- Benzer şekilde araştırmacı, “Yoksulluğun çeşitli yoksunluklar ve dezavantaj sarmalıyla etkileşerek günümüzün dilenme kültürünü yarattığı ve bu kültürün bir dönüşebilme potansiyeli içerdiğini” bir *hipotez* (?) olarak ortaya koyuyor ve devamında “alan araştırması kapsamında bu hipotezin *doğrulanmaya* çalışılacağını” (sayfa 113) belirtiyor. Ancak hipotez kurma işlemi, nicel araştırmaların karakteristik bir özelliği olup “belirli bir teorik çerçeveye istinaden doğruluğu sınanmak üzere ortaya atılan” bir önermedir. Dolayısıyla nitel araştırmalarda her hangi bir iddianın doğrulanması ya da yanlışlanması söz konusu olmadığından hipotez de geliştiril(e)mez. Bunun yerine “araştırma soruları” oluşturulur. Her ne kadar dört temel araştırma sorusunun yanıtlanmaya çalışıldığı ileriki sayfalarda (sayfa 287-290) belirtirse de yöntemsel açıdan karmaşık bir durumun var olduğu söylenebilir. Kaldı ki araştırma soruları genellikle sonuç bölümünde değil de yöntem başlığı altında ortaya konulmaktadır.

3- Yukarıda belirttiğimiz hatanın bir benzerine araştırmacının bir başka yerinde tekrar rastlanmaktadır: “Tarih boyunca dilencilik ile yoksulluk ilişkili olmuştur ve bu ilişkisellik sonucu dilencilik bir kültür hâline gelmiştir. Bu araştırmacının amacı bu kültürün yapısını çözümlenmek ve bunun dönüşebilirliği savını alan araştırması vasıtasıyla *ispatlamaktır*” (sayfa 286). ‘İspat’ kavramının sosyal bilimler için uygun olup olmadığı bile hâlen tartışılıyor, nitel bir çalışmada böylesi bir iddianın oldukça eğreti durduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılan o ki araştırmacının zihni, yöntem konusunda yeterince berrak değildir. Dolayısıyla bu araştırma, nicel çalışma niyetiyle başlayıp nitel tekniklerin uygulandığı, en sonunda da nicel yönetime özgü çıkarsamaların yapıldığı bir çalışma izlenimi vermektedir. Bu noktada araştırmacı, kendi çalışmasında nicel ve nitel teknikleri bir arada kullanarak ‘karma’ bir yöntemi benimsediğini savunabilir. Bu tür çalışma denemelerinin olduğu doğrudur, ancak bugün genel kabul gören anlayışa göre bu iki tür araştırma yöntemi gerek ontolojik gerekse epistemolojik yönden neredeyse taban tabana zıttır. Bu nedenle sosyal bilimlerde bu tür karma yöntemlere pek sıcak yaklaşılmadığı söylenebilir.

Yöntemle ilgili yukarıda ifade edilen hususların yanı sıra içerikle ilgili bir hususu da dile getirmemiz gerekmektedir: Dilencilik, ortaya çıkışı itibarıyla çeşitli toplumsal faktörlerden (yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, ailevi sorunlar vs.) kaynaklanıyor olsa da, bu faaliyetin “sürüp gittiği mecra dinîdir”. Bir başka deyişle dilenciler, yapmış oldukları işi dini söylemler vasıtasıyla icra etmektedirler. Örneğin dilenirken, genellikle, “Allah rızası için” ya da “Allah sizi sevdiğinize bağışlasın” gibi dinî ifadeler kullanırlar. Dolayısıyla konu, din sosyolojisi ve din psikolojisiyle (dinî duyguların istismar edilmesi bağlamında) doğrudan irtibatlı olmasına rağmen

men çalışmada konunun dinî muhtevası oldukça cılız kalmıştır. Zira ‘*Dilenmenin dinsel temelleri*’ adı altında açılan başlık birkaç sayfayı geçmemektedir (sayfa 51-55). Söz konusu bu sayfalar arasında da yazar, ilahî dinlerin dilencilik olgusuna nasıl yaklaştığını özetlemeye çalışarak ayrıntılara girmemeye özen göstermiştir. Örneğin, İslam’da yardımı hak eden yoksullara yardım etmeyenlerin cezalandırılacağına dair hadislerin olduğundan (sayfa 52) bahsedilirken bu hadislerin hangileri olduğu, güvenilir olup olmadıkları *en azından bir dipnot olarak* verilseydi çok daha isabetli olurdu.

Sonuç olarak araştırmacı, olayın dini muhtevasına pek girmek istememiş (en iyi ihtimalle kendi alanı olmadığı için) ve *seküler* bir yaklaşımla konuyu izah etmeye çalışmıştır. Din sosyologlarından (ya da genel olarak din bilimlerinden) gelebilecek muhtemel eleştirilere maruz kalmamak adına konunun dinsel boyutuna birkaç sayfa ayırarak tabiri caizse bir ‘sus payı’ vererek araştırmayı noktalamıştır. Ancak söz konusu araştırmanın, konuyla ilgilenenler tarafından okunması gereken bir çalışma olduğunu da belirtmemiz gerekmektedir.